

KOOPERATİFLER KANUNU DEĞİŞİKLİĞİ VE YENİ ÖRNEK ANASÖZLEŞMELER KARŞISINDA TÜRK BORÇLAR VE TİCARET HUKUKU AÇISINDAN KONUT YAPI KOOPERATİFLERİNDE ORTAKLIK PAYI DIŞINDAKİ ÖDEMELERİN NİTELİĞİ İLE BU BORÇLARDA TEMERRÜDÜN HÜKÜM VE SONUÇLARI

Y. Doç. Dr. E. Sabâ ÖZMEN (*)

I — KONUNUN TANITIMI VE SINIRLANDIRILMASI

A — GENEL OLARAK

Kooperatifler Kanununa (bundan böyle KK. olarak kısaltılacaktır) dayalı olarak tüzel kişilik çatısı altında ve bir amaç etrafında toplanmış ortakların bu ilişki içerisinde çeşitli borçlarla yükümlü olacakları kuşkusuzdur. Örneğin, sermayeyi oluşturan ortaklık payının ödenmesi ilk akla gelendir (KK. m. 191). Ancak, aşağıda ayrıntısı ile değineceğimiz gibi uygulamada yapı ve diğer bazı kooperatif türlerinde sermaye unsuru yalnızca sembolik bir fonksiyon görür hale gelmiştir.

Bu gün anılan türde kooperatiflerde önemli hale gelen ve öne çıkan KK. deyimi ile «sair ödemeler»dir (KK. m. 27). Ayrıca, ortaklık payı katılım borcu ile ilgisi bulunmayan diğer bir borç «ek ödeme yüklemi» olarak kanunda ifadesini bulmaktadır (KK. m. 31). Anılan bu iki borç yükümü bilgisizlik nedeni ile karıştırılabilmektedir.

Sermayeye katılım borcu bazı tür kooperatiflerde tüm önemsizliğine rağmen ayrıntılı hükümlerle (KK. m. 4, 19, 20, 21, 27) düzenlenmiş iken «sair ödemeler»e yalnızca tek maddede hüküm ve sonuçları ile ilgili olarak değinilmiş bulunmaktadır.

Araştırmanın amacı, belirttiğimiz nedenlerle gereken ilgiyi kanuni düzenleme olarak görmeyen ortaklık payı dışındaki ödemeler konusuna, öncelikle niteliğini ve geçerlilik koşullarını saptamak suretiyle açıklık getirmektir.

(*) Gazi Üniversitesi İkt. İd. Bil. Fakültesi Öğretim Üyesi.

B — KANUNİ DÜZENLEME

Konut yapı kooperatiflerinde ve diğer bazı kooperatiflerde önem taşıyan ortaklık payı dışındaki ödemelere KK. m. 27'de «sair ödemeler» terimi ile değinilmiş ve sermaye katılım borcu ile birlikte bu borçların ödenmesinde temerrüde düşülmesi koşulları hukuki sonuçlarıyla birlikte hüküm altına alınmıştır.

Bunun dışında, sözleşme serbestisi sınırları çerçevesinde çıkacak uyuşmazlıklarda ilk uygulama imkanı bulan anasözleşmeler gözönüne alınacak olursa, uygulamada KK.'nin 88. maddesinin verdiği yetki ile örnek anasözleşmeler hazırlayan Ticaret Bakanlığının hazırlamış olduğu «Konut Yapı Kooperatifi Anasözleşmesi» ile KK. m. 27 hükmüne, bu tür kooperatifler için açıklık getirilmiş bulunmaktadır. Konumuzla ilgili olarak inceleme konusu yapacağımız bu anasözleşme araştırmamızda örnek anasözleşme olarak adlandırılacaktır (1). Örnek anasözleşmenin ilgili hükümlerine yeri geldiğince değineceğiz.

C — TERİM SORUNU

Konumuzu oluşturan akçalı nitelikte para borcu oluşturan ortaklık payı ödemesi ve ek ödeme yüklemi kanuni tabirler olarak ortaya çıkmaktadır. Bunlar dışında kalan ve konumuzu oluşturan ödemeler KK. m. 27 ile «sair ödemeler» olarak anılmıştır. Buna karşılık örnek anasözleşmede «ortaklık payı dışındaki ödemeler» tabiri kullanılmıştır (Örnek anasözleşme m. 21). Her ne kadar, ek ödeme yüklemi de ortaklık payı dışında bir ödeme ise de bu ödemeyi istisnai niteliği gereği gözardı ederek biz de araştırmamızda bu terimi kullanacağız.

Ancak, bazı yazarlar (2) ve çeşitli kararları ile Yargıtay (3) bu tür ödemeyi ek ödeme olarak adlandırabilmektedir. Bu son derece sakıncalı adlandırma ortaklık payı dışındaki ödemelerin KK. m. 31 hükmü ile düzenlenmiş ek ödeme yüklemi ile karışmasına yolaçabilmektedir. Belirtmek gerekirse, örnek anasözleşmede genel kurulun görevleri ile ilgili hükümde «taksit» kavramı da yer almış bulunmaktadır (m. 23). Bir de, somut olarak toplanış amacı

(1) T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü, 1988 T. ve 1/1 sayılı örnek anasözleşmesi.

(2) ÇEVİK, Orhan: Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat, B. 2, Ankara 1987, s. 294.

(3) Anılan nitelikte kararlar için bk., Çevik, s. 294-295.

parelelinde adlandırmalara rastlamak mümkündür. Giriş aidatı, arsa ve inşaat fonu; alt yapı taksiti gibi.

II — KOOPERATİFLER KANUNUNA DAYALI BORÇLARIN NİTELİĞİ

A — KOOPERATİF ORTAKLIK İLİŞKİSİNİN NİTELİĞİ VE BU İLİŞKİDE TÜZEL KİŞİ - ORTAK AYIRIMI

Tüzel kişilik sahibi kooperatifler, anasözleşmesinde yazılı amaç ulaşma konusunda organları ile organize olmuş ve bu yapılaşması ile ortaklarından bağımsız bir varlığa sahip hak sujesi hukuki varlıklardır. Medeni hukukumuzun tanıdığı hak ve yükümlülüklerin sahibi olma imkanının tanınmış olması bizi tüzel kişilik kavramına götürür (KK. m. 7). Tüzel kişilerde, hak ve borçlara sahip olma imkanı amaç (gaye) ile sınırlandırılmıştır. Bu genel prensip, kooperatifler için KK. m. 6/son f. hükmü ile tekrar edilmiştir. «Kooperatifin faaliyeti kooperatifin amacı ve çalışma konusuyla sınırlıdır» Anasözleşmesi ile belirli veya belirtilmese de amacı ve çalışma konusuyla sınırlı olarak belirlenecek faaliyeti, kooperatifin medeni hakları kullanma ehliyetinin sınırını oluşturacaktır (4). İşte, kooperatif bu sınır çerçevesinde, tüzel kişiliğin zorunlu unsuru organları iradesi aracılığıyla alacaklı konuma geçebileceği borç ilişkileri yaratabilecektir. Ancak, konu başlığımız altında ilginç olan alacaklı kooperatif karşısında borçlu konumda aynı kooperatif ortaklarının yer almasıdır. Buna şaşırılmamalıdır; çünkü, ortaklık sözleşmesinin kendine özgü niteliği iradelerin aynı yönde uyumu ile her ortak KK. ve anasözleşmesinin kendisine yüklediği borçlarla yükümlü olabilecektir. Başka bir deyişle, anasözleşme ile birlik ilişkisi içine giren ortaklardan her biri ortaklık amacı çerçevesinde borç altına girer. Farklı olarak, burada edimlerin değişiminden söz edilemez; edimler ortak bir amaca ulaşma niyetiyle herkes için kural olarak aynı türdedir.

(4) Genel hükümler açısından tüzel kişilerin medeni hakları kullanma ehliyeti (fiil ehliyeti) konusunda bk., ZEVKLİLER, Aydın: Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku, Aile Hukuku, Ankara 1989, s. 602 vd.; Ayrıca bk., POROY Reha/TEKİNALP Ünal/ÇAM-OĞLU Ersin: Ortaklıklar Hukuku, C. II, B. 2, İstanbul 1976, s. 350-351; ULUSOY Yılmaz: Kooperatif Teşekkülleri, Ankara, s. 206-209; ERİŞ Gönen/ULUSOY Yılmaz: Kooperatifler Kanunu Ve Vergilendirme, Ankara 1988, s. 76.

Ortaklık ilişkisini ele alacak olursak, genel tanım BK. m. 520'de yapılmış bulunmaktadır. Buna göre, şirket bir akit olarak nitelendirilmiştir. Bu akitte kişiler kişi birliği oluşturarak ortak amacın elde edilmesinde birbirlerine karşı taahhüt altına girerek emek ve mallarını yekdiğeri ile aynı şekilde borçlanmaktadırlar.

Aynı yönde oluşan hukuki yarar ile yazılı şekilde düzenlenmiş anasözleşme hükümlerine bağlı ortaklar, doğrudan doğruya anasözleşmeden doğan veya KK. ve anasözleşmenin yetkili kıldığı organların kararına dayalı olarak doğan borçlarla yükümlü olmayı peşinen kabullenmiş durumdadırlar. Böylece, alacaklı kooperatif karşısında borçlu konumda ortaklar (kurucu olarak anasözleşmeyi imzalayan ve açık kapı ilkesi uyarınca daha sonra ortaklık ilişkisine giren) hak ve vecibelerde eşitlik ilkesi uyarınca (KK. m. 23) kanun ve anasözleşmeye dayalı olarak doğan borçlarla yükümlü olacaklardır.

B — KOOPERATİFLERİN DİĞER TİCARET ORTAKLIKLARINDAN FARKLILIĞINA DAYALI OLARAK ORTAYA ÇIKAN ÖZELLİKLER

Genel hükümlere dayalı olarak bir akit ilişkisinden doğan ortaklık ilişkisinin ana unsurlarından olan sermaye unsuru yapı kooperatiflerinde ve diğer bazı kooperatiflerde sembolik bir anlam taşır hale gelmiştir. Yapı kooperatiflerinde, tüzel kişilik amacı doğrultusunda kullanılacak sermaye yerini ortaklık payı dışındaki ödemelere bırakmıştır. Başka bir deyişle, bilançonun pasifindeki itibari rakamın karşılığını oluşturan aktifler, kooperatif amacının elde edilmesinde asli fonksiyonunu görmemektedir. Ticaret ortaklıkları, sermayeleriyle amacına ulaşmakta iken kooperatifler, KK. m. 1 hükmü ile de açıklığa kavuşturulduğu gibi, «belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını sağlayıp korumak» şeklinde genel bir ifade ile belirlenen amaçlarını yine aynı hüküm uyarınca, «karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet» suretiyle elde ederler.

Anılan türde ekonomik menfaatleri karşılamak, hiç bir şekilde kazanç paylaşma amacına dönüşmez (5). İşte bu şekilde, ticaret ortaklıklarından farklı olarak kendi ekonomik yararlarını sağ-

(5) Kooperatiflerde tüzel ortaklıktan farklı olarak oluşan farklılıklar